HỢP TÁC XÃ NÔNG NGHIỆP ỨNG PHÓ VỚI DỊCH BỆNH COVID - 19 VÀ GIẢI PHÁP HỖ TRỢ

Hoàng Vũ Quang[1,*], Nguyễn Tiến Định[2]

TÓM TẮT

Dịch bệnh Covid - 19 ảnh hưởng tiêu cực lên sản xuất kinh doanh của các tổ chức kinh tế. Bài báo này trình bày kết quả nghiên cứu ảnh hưởng của dịch bệnh Covid - 19 lên hợp tác xã nông nghiệp (HTXNN) ở Việt Nam. Kết quả nghiên cứu dựa trên mẫu điều tra 272 HTXNN thuộc 56 tỉnh, thành đại diện cho các vùng, các lĩnh vực sản xuất nông, lâm, thủy sản của Việt Nam. Kết quả nghiên cứu cho thấy, các HTXNN bị dịch bệnh Covid - 19 gây ảnh hưởng tiêu cực đến nhiều khía cạnh sản xuất kinh doanh như làm tăng giá vật tư, dịch vụ đầu vào trong khi làm giảm giá bán sản phẩm, giảm khối lượng sản phẩm tiêu thụ. HTXNN cũng gặp khó khăn trong việc triển khai kế hoạch sản xuất kinh doanh và phải giảm quy mô sản xuất, giảm số lượng lao động sử dụng, dẫn đến các HTXNN bị giảm doanh thu và giảm trung bình lợi nhuận năm 2021 khoảng 32,4% so với năm 2020. Các HTXNN đã áp dụng rất nhiều biện pháp để ứng phó với dịch bệnh Covid - 19 trong đó phần lớn là tập trung vào các giải pháp để đẩy mạnh tiêu thụ sản phẩm. Nhiều HTXNN cũng nhận được hỗ trợ từ các cơ quan nhà nước trong việc kết nối, tiêu thụ sản phẩm. Một số giải pháp được đề xuất để hỗ trợ HTXNN phát triển trong bối cảnh bình thường mới.

Từ khóa: *Covid -19, hợp tác xã nông nghiệp, ảnh hưởng, biện pháp thích ứng.*

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Dịch bệnh Covid - 19 xuất hiện ở Việt Nam lần đầu vào tháng 01/2020 và đến cuối tháng 12/2021 đã trải qua 4 đợt dịch, trong đó đợt dịch thứ 4 diễn ra từ cuối tháng 4/2021 đến nay vẫn chưa chấm dứt. Covid - 19 là dịch bệnh nguy hiểm gây chết nhiều người nên Việt Nam cũng như trên thế giới đều áp dụng các biện pháp giãn cách xã hội, phong tỏa nghiêm ngặt khi có người nhiễm bệnh để hạn chế sự lây lan và thiệt hại về người. Tuy nhiên, các biện pháp phong tỏa, giãn cách xã hội đã ảnh hưởng rất lớn đến sản xuất, kinh doanh, thương mại và đời sống của các cá nhân, tổ chức. Một số nghiên cứu ở Việt Nam đã chỉ ra ảnh hưởng tiêu cực của dịch bệnh Covid - 19 đến lợi ích kinh tế của doanh nghiệp, hợp tác xã (HTX) và hộ nông dân [3], [5], [8]. Các báo cáo nhanh của Bộ Nông nghiệp và PTNT và của Liên minh HTX Việt Nam đều cho thấy hợp tác xã nông nghiệp (HTXNN) bị ảnh hưởng tiêu cực bởi dịch bệnh Covid - 19.

HTXNN có vai trò quan trọng trong việc cung ứng, tiêu thụ nhiều sản phẩm, dịch vụ nông nghiệp cho thành viên và hộ nông dân. HTXNN tham gia ngày càng nhiều, càng sâu vào chuỗi cung ứng nông sản thực phẩm. Đến hết năm 2021 cả nước đã có 4.329 HTXNN (chiếm 23,5% tổng số HTXNN cả nước) tham gia liên kết sản xuất, tiêu thụ nông sản với doanh nghiệp, 885 HTXNN là chủ thể tham gia sản xuất và sở hữu 1.170 sản phẩm OCOP đạt tiêu chuẩn từ 3 sao trở lên [1]. Ngoài ra, nhiều HTXNN đã tổ chức các chuỗi cung ứng nông sản thực phẩm riêng [4], [3]. Mặc dù Chính phủ đã có chính sách hỗ trợ HTXNN như hỗ trợ kết nối thị trường tiêu thụ nông sản, nhưng giai đoạn giãn cách xã hội, phong tỏa y tế đã làm đứt gãy chuỗi cung ứng sản phẩm, tăng chi phí vận chuyển, tăng giá hàng hóa đã ảnh hưởng tiêu cực đến HTXNN. Bài báo này trình bày kết quả nghiên cứu đánh giá về ảnh hưởng của dịch bệnh Covid - 19 đến HTXNN, các biện pháp ứng phó đã áp dụng, những hỗ trợ nhận được trong thời gian dịch bệnh và đề xuất một số giải pháp để hỗ trợ HTXNN phục hồi sản xuất kinh doanh sau dịch bệnh Covid - 19.

2. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Tham gia nghiên cứu này là các HTXNN nằm trong hệ thống quan trắc và phản hồi thông tin phục vụ xây dựng chính sách HTXNN được thiết lập bởi Cục Kinh tế hợp tác và Phát triển nông thôn (bắt đầu từ nửa cuối năm 2021). Trong hệ thống này, mỗi tỉnh, thành sẽ lựa chọn từ 5 đến 8 HTXNN điển hình, đại

[1] Viện Chính sách và Chiến lược phát triển nông nghiệp nông thôn
[2] Cục Kinh tế hợp tác và Phát triển nông thôn; thành viên nhóm nghiên cứu Kinh doanh, Thương mại và Phát triển bền vững, Học viện Nông nghiệp Việt Nam
[*]Email: hoangvuquang@hotmail.com

diện cho các sản phẩm chủ lực của tỉnh, thành đó và được xếp loại hoạt động từ khá trở lên. HTXNN tham gia hệ thống do đơn vị quản lý của Sở Nông nghiệp và PTNT lựa chọn. Cơ cấu HTXNN tham gia hệ thống đảm bảo có sự tương ứng với cơ cấu HTXNN giữa các vùng và trong các lĩnh vực. Tuy nhiên, do dịch bệnh nên việc thu thập dữ liệu lần đầu tiên vào tháng 8 - 9 năm 2021 chỉ có 287 HTXNN của 56 tỉnh, thành cung cấp thông tin và sau khi kiểm tra thì chỉ có 272 HTXNN được sử dụng để phân tích trong nghiên cứu này. Trong số 272 HTXNN, có 24 HTXNN (chiếm 8,8% số HTXNN trong mẫu) đã từng bị phong tỏa y tế ít nhất một lần từ tháng 01/2020 đến tháng 8/2021, 173 HTXNN (chiếm 63,6% mẫu) đã từng bị giãn cách xã hội và 75 HTXNN (chiếm 27,6%) không bị giãn cách xã hội cũng như phong tỏa trong 2 năm 2020 - 2021.

Số liệu liên quan đến mỗi HTXNN do cán bộ quản lý điều hành điền vào phiếu thu thập thông tin và gửi về Cục Kinh tế hợp tác và Phát triển nông thôn.

Bảng 1. Số lượng HTXNN trong mẫu điều tra phân theo vùng và lĩnh vực hoạt động chủ yếu

Lĩnh vực hoạt động	ĐBSH	MNPB	TB	TN	DNB	ĐBSCL	Tổng số
Trồng trọt	22	32	25	13	16	30	138
Chăn nuôi	11	16	4	1	2	1	35
Lâm nghiệp	0	1	5	0	0	0	6
NTTS	8	4	2	0	2	14	30
KTTS	1	0	1	0	0	2	4
Diêm nghiệp	2	1	3	0	1	0	7
DVNN tổng hợp	9	8	23	4	2	6	52
Tổng số	53	62	63	18	23	53	272

Ghi chú: ĐBSH = đồng bằng sông Hồng; MNPB = miền núi phía Bắc; TB = duyên hải Trung bộ; TN = Tây Nguyên; DNB = Đông Nam bộ; ĐBSCL = đồng bằng sông Cửu Long; NTTS = nuôi trồng thủy sản; KTTS = khai thác thủy sản; DVNN = dịch vụ nông nghiệp.

3. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU VÀ THẢO LUẬN

3.1. Mức độ ảnh hưởng của dịch bệnh Covid - 19 đến HTXNN

3.1.1. Yếu tố ảnh hưởng tiêu cực của dịch bệnh Covid - 19 đến hoạt động của HTXNN

Khi một địa bàn bị phong tỏa y tế thì mọi nguyên tắc "ai ở đâu ở yên đó" hoặc bị giãn cách xã hội thì các hoạt động đi lại cũng bị hạn chế rất nhiều, chỉ các trường hợp cần thiết mới được ra khỏi nhà và việc vận chuyển hàng hóa giữa các địa bàn phải được cấp phép. Các hạn chế đó làm cho hàng hóa không được lưu thông, con người không được di chuyển, được ra ngoài làm việc nên ảnh hưởng tiêu cực đến các tác nhân trong địa bàn bị phong tỏa.

Kết quả điều tra cho thấy, dịch bệnh Covid - 19 đã ảnh hưởng tiêu cực đến HTXNN trên nhiều khía cạnh (Bảng 2) như giá vật tư, dịch vụ sản xuất nông nghiệp, giá thuê lao động tăng cao, khó mua được vật tư đầu vào cần thiết và khó thuê lao động, thời vụ sản xuất bị chậm do thiếu lao động. Chuỗi cung ứng sản phẩm của HTXNN bị đứt gãy, gián đoạn nên khó tiêu thụ nông sản cho thành viên, dẫn đến thành viên phải tiêu hủy nông sản, bỏ không thu hoạch hoặc làm thức ăn cho vật nuôi. Không chỉ bị giảm khối lượng sản phẩm tiêu thụ mà giá bán sản phẩm của HTXNN cũng bị giảm. Hậu quả tiếp theo là HTXNN không triển khai được kế hoạch sản xuất kinh doanh, phải giảm quy mô sản xuất và giảm số lượng lao động sử dụng.

Bảng 2 cho thấy, tỉ lệ rất cao HTXNN bị ảnh hưởng bởi giá vật tư đầu vào tăng cao (71,0% HTX), khối lượng sản phẩm tiêu thụ giảm (70,2% HTX), giá bán sản phẩm giảm (60,3% HTX). Tỉ lệ các HTXNN bị phong tỏa bị ảnh hưởng trên các khía cạnh cao hơn tỉ lệ HTXNN bị giãn cách xã hội và nhóm HTXNN không bị giãn cách xã hội có tỉ lệ HTXNN bị ảnh hưởng tiêu cực theo các khía cạnh khác nhau là thấp nhất. Kết quả này phù hợp với thực tế là mức độ bị giới hạn đi lại, lưu thông hàng hóa, con người cao nhất khi bị phong tỏa y tế rồi đến giãn cách xã hội.

Các HTXNN không bị giãn cách xã hội, không bị phong tỏa cũng bị ảnh hưởng tiêu cực bởi dịch bệnh Covid - 19 trên nhiều khía cạnh. Kết quả này là do dù HTXNN không nằm trong địa bàn bị phong tỏa, bị giãn cách xã hội nhưng thị trường tiêu thụ sản

phẩm của HTXNN nằm trong vùng bị giãn cách, bị phong tỏa và việc hạn chế lưu thông giữa các địa phương đã ngăn cản việc lưu thông sản phẩm cũng như việc cung ứng vật tư đầu vào cho HTXNN.

Bảng 2. Các ảnh hưởng của dịch bệnh Covid - 19 đối với hoạt động sản xuất kinh doanh của HTXNN

(đơn vị tính: % HTX)

Tiêu chí	Nhóm HTXNN không bị giãn cách	Nhóm HTXNN bị giãn cách xã hội	Nhóm HTXNN bị phong tỏa	Tất cả HTXNN
Khó mua được vật tư sản xuất cần thiết	16,0	17,3	20,8	17,3
Giá mua vật tư đầu vào tăng cao	60,0	75,1	75,0	71,0
Chất lượng vật tư không đảm bảo	8,0	6,9	12,5	7,7
Giá thuê nhân công lao động cao hơn	26,7	40,5	50,0	37,5
Khó thuê mướn lao động	20,0	44,5	58,3	39,0
Phải mua giá dịch vụ phục vụ sản xuất kinh doanh cao hơn	42,7	44,5	54,2	44,9
Bị chậm thời vụ sản xuất	24,0	34,1	45,8	32,4
Khối lượng sản phẩm tiêu thụ bị giảm	68,0	71,1	70,8	70,2
Giảm giá bán sản phẩm	50,7	64,7	58,3	60,3
Phải tiêu hủy nông sản hoặc bỏ không thu hoạch hoặc làm thức ăn chăn nuôi	16,0	20,2	33,3	20,2
Chuỗi cung ứng nông sản bị đứt gãy/gián đoạn	26,7	39,3	37,5	35,7
Không triển khai được kế hoạch sản xuất kinh doanh	22,7	39,3	45,8	35,3
Giảm quy mô sản xuất	40,0	40,5	54,2	41,5
Phải sa thải/giảm bớt công nhân	16,0	26,0	45,8	25,0

Nguồn: Tính toán của tác giả từ số liệu điều tra năm 2021

3.1.2. Mức độ giảm quy mô sản xuất, tiêu thụ sản phẩm của HTXNN do dịch bệnh Covid - 19

Bảng 3 cho thấy, các HTXNN báo cáo có bị giảm khối lượng sản phẩm tiêu thụ đã bị giảm trung bình 46,9% khối lượng sản phẩm tiêu thụ so với trước khi có dịch bệnh Covid - 19; các HTXNN bị giảm 31,5% giá bản sản phẩm và 29,3% sản phẩm phải tiêu hủy, bỏ không thu hoạch hoặc dùng làm thức ăn chăn nuôi. Về quy mô sản xuất, các HTXNN đã phải giảm 37,6% sản lượng và hậu quả là giảm bớt 37,7% lao động sử dụng. Bảng 3 cũng cho thấy, mức độ giảm quy mô sản xuất và tiêu thụ sản phẩm, giá bán sản phẩm của các HTXNN bị phong tỏa cao hơn so với nhóm HTXNN chỉ bị giãn cách xã hội và nhóm HTXNN không bị giãn cách xã hội bị ảnh hưởng thấp nhất.

Bảng 3. Mức độ bị ảnh hưởng của HTXNN do dịch bệnh Covid - 19

Chỉ tiêu	Nhóm HTXNN không bị giãn cách xã hội	Nhóm HTXNN bị giãn cách xã hội	Nhóm HTXNN bị phong tỏa	Tất cả HTXNN
Tỉ lệ khối lượng sản phẩm tiêu thụ của HTX bị giảm	47,6	44,9	58,8	46,9
Tỉ lệ giá bán sản phẩm của HTX bị giảm	30,4	30,5	42,5	31,5
Tỉ lệ nông sản của HTX phải tiêu hủy hoặc bỏ không thu hoạch hoặc làm thức ăn chăn nuôi	27,5	28,7	35,0	29,3
Giảm quy mô sản xuất (% sản lượng)	35,7	37,6	42,4	37,6
Tỉ lệ lao động của HTX bị giảm bớt	32,0	38,5	40,5	37,7

Ghi chú: Mức độ giảm chỉ tính trên các HTXNN có báo cáo là bị ảnh hưởng

Nguồn: Tính toán của tác giả từ số liệu điều tra năm 2021